

NEOLIBERALE WAANZIN

Paul Verhaeghe, *De neoliberale waanzin. Flexibel, efficiënt en... gestoord*, Antwerpen, VUBPress, 2012, 49 pp., € 9,50 ISBN 978 90 7028 927 0

Een boek dat de gangbare norm en de basis van een economisch bestel te lijf gaat in amper vijftig pagina's kunnen we op zijn minst gewaagd noemen. Paul Verhaeghe slaagt er treffend in om in zijn *De neoliberale waanzin* een gebald discours uiteen te zetten dat de intuïtie maar zeker ook het intellect meesleept in een betoog tegen een liberaal economisch systeem dat zijns inziens de ethiek van de verlichting en het gemeenschapsgevoel van onze samenleving totaal ondergraaft.

Vanuit zijn psychoanalytische achtergrond definieert Verhaeghe het neoliberalisme als het nieuw dwingend verhaal waaraan we onze identiteiten spiegelen, de religie en ideologie van weleer. Zonder geheel duidelijk te stellen in welke relatie die economische doctrine en onze geest zich tot elkaar verhouden stelt hij dat het economisch neoliberalisme tot een gedeelde paranoia en neergang van elke sociabiliteit leidt. Een doorgedreven meritocratisch denken doorklieft onze universiteiten, ziekenhuizen en het onderwijs in die zin dat winst boven kwaliteit komt te staan, en individuele capaciteit tegenover gemeenschapszin. Verhaeghe doet zijn verhaal uit de doeken in acht korte hoofdstukken. De kern ligt in de beschouwingen over de universiteit als kennisbedrijf en het onderwijs als kneedmachine. Daarnaast heeft hij het ook over de gangbare bedrijfscultuur en het ziekenhuis als zorgbedrijf.

De stellingname dat de vrijheid van het individu met zijn onbeperkte keuzemogelijkheden een van de grootste waandenkbeelden van onze tijd is,¹ mag het begin- en eindpunt van dit werk heten. Verhaeghe stelt dat het geloof hierin aanvankelijk bevrijdend en verblindend werkt maar dat de gevolgen ervan als sociaaleconomische ideologie verstrekkend en destructief zijn. Wanneer individuele bekwaamheid en meritocratie op sociaal vlak opgevoerd worden als de enige juiste mechanismen om onze vrijheid ten volle tot ontplooiing te brengen loopt het goed fout, zo stelt hij. Zo is prestatiedruk binnen onze universiteiten dodelijk voor de creativiteit en kwaliteit van onderzoek en onderwijs.

Ook het veelgeprezen competentiegericht onderwijs – *buzzword* in de pedagogie gedurende dit laatste decennium – moet er wel beargumenteerd aan geloven. De student in het secundair maar ook in het hoger onderwijs wordt de manager van zijn studieloopbaan; hij of zij heeft alle troeven in handen. Als hij of zij er niet in slaagt zijn of haar studieloopbaan succesvol te beëindigen, dan is dat zijn of haar schuld en wordt segregatie in de toekomstige carrière aanvaard.

Competentie en talent worden verwisselbare termen² en competentiegericht leren een verdediging van het watervalmechanisme dat ongelijkheid reproduceert. Verhaeghe merkt op dat er stellingen in het concept van competentiegericht leren geslopen zijn die ingaan tegen jarenlang denken in de pedagogie. Zo is een kind niet steeds in staat spontaan normen en waarden te verwerven, kan een school als geen enkele instelling waardenvrij zijn en is autoriteit niet steeds overbodig. Hij schrijft de daling van het opleidingsniveau en het verpauperen van beroepsspecifieke kennis dan ook toe aan het meritocratische denken dat in competentiegericht leren ingebakken zit.

In dit werk komt de onderlinge verbondenheid van psychologische, sociale en economische impact van het economisch neoliberalisme te weinig aan bod waardoor oorzaak en gevolg al eens door elkaar worden gehaald. Zo bespreekt Verhaeghe het ziekenhuis als zorgbedrijf en de universiteit als kennisbedrijf volgens eenzelfde stramien waar zij in realiteit onderhevig zijn aan heel eigen en te onderscheiden markt- en staatsmechanismen. Maar het feit dat duurzaamheid en kwaliteit haaks staan op winst en consumptie, daar kan ik niets tegen inbrengen, voorbeelden zat in onze werksfeer, gelijk welke deze ook moge zijn. Al hanteert de auteur eenzelfde discours voor de ontwikkeling van onze geesten binnen meritocratische schoolsystemen als voor de neergang van een kwaliteitsvolle zorgsector, toch valt zijn punt te vatten en moeilijk te weerleggen.

De maatschappelijke gevolgen van een doorgedreven meritocratisch denken ziet Verhaeghe in de stijgende ongelijkheid – want meritocratie bestendigt slechts de sterksten – en een dalende gemeenschapsethiek, want iedereen wil net bóven een ander staan. Zo beëindigt de auteur zijn pleidooi met het feit dat het neoliberaal bestel op termijn een gezond spanningsveld tussen burger en maatschappij in een tegengesteld mechanisme verandert: een statische klassenmaatschappij waar sociaal denken zoals in de middeleeuwen gereduceerd wordt tot liefdadigheid en afhankelijk van de goede moraal van enkelingen.

In het kader van de Paul Verbraeken lezingen³ pleit Verhaeghe voor een terugkeer naar wat hij de eigenlijke verlichting heet: een samenleving waarin een evenwicht tussen passie, rede en empathie kan bestaan. Hij slaagt erin om onomwonden te argumenteren voor een samenleving en economisch bestel waarin onderdrukking niet langer onder het mom van vrijheid wordt bestendigd. Dit standpunt is slechts een symptoom van ons hedendaags samenleven, maar wordt onderbouwd geformuleerd in de lezing waar dit werk het resultaat van is. Het kan dan ook een basis bieden voor meer genuanceerd politicologisch denken over de samenleving.

Charlotte DE KOCK (Gent)

Noten

1 Verbrugge A., *Tijd van onbehagen; Filosofische essays over een cultuur op drift*, Nijmegen, Sun, 2004.

2 Lees rond dit thema ook Andreas Fejes (ed.), *Foucault and Lifelong Learning*, London, Routledge, 2008.

3 Verbraeken Paul was een veelzijdig activist en vrijdenker, na zijn dood in april 2004 kreeg een jaarlijkse lezing met een eminent spreker over een brandend onderwerp zijn naam.